

Anthropologiai vizsgálatok az Alföldön.

Irta Dr. Bartucz Lajos.

A jelen sorokban vázolni óhajtom pár szóval az Alföld anthropologiai felkutatásának célját s ama legfőbb szempontokat, irányelveket, melyeket e nagy munka végzésénél követnünk kell. Egyuttal röviden beszámolok eddigi vizsgálataim, illetve anyaggyűjtésem eredményeiről.

Az Alföld anthropologiai felkutatása, a míg egyfelől rendkívül fontos, másfelől a legnehezebb feladatok egyike. Hisz tulajdonképen magában foglalja a magyarság anthropologiájának, a „magyar typus“ kérdésének csaknem összes problémáit. Az Alföld ugyanis a honfoglalás óta minden időben a magyarság zömének volt a lakhelye, amely magyarság azonban úgy a honfoglalás előtt, mint az azóta eltelt hosszú évszázadok alatt a legkülönbözőbb típusokkal keveredett. A probléma tulajdonképen oly nagy s oly hosszú idő és oly sok ember munkásságát követeli, hogy annak teljes megoldásáról a közel jövőben szó sem lehet. Éppen azért az Alföldkutató Bizottság anthropologiai munkásainak egyenlőre nem is lehet más céljuk, mint az, hogy megvalósítsuk az Alföldnek a körülményekhez képest minél részletesebb embertani felvételét, hogy általános képet nyerjünk arról, vajjon az Alföld mai népe minő típusokból áll, s azok mindegyikét milyen testi sajátóságok jellemzik.

Ebből egyuttal magától értetődőleg következik, hogy az Alföld anthropologiai buvárlata, nemcsak az alföldi magyarság kutatását foglalja magában, hanem mind amaz idegen nemzetiségeket is, kik egyáltalán ma e területen élnek, annál is inkább, mert ma még senki sem tudja megmondani, hogy a talált típusok közül melyik az igazi magyar. Vizsgálunk kell tehát nemcsak azt, akinek neve u. n. „jó magyar“, noha a fősulyt ezekre kell helyeznünk, hanem azokat is, a kik tót, német, oláh, rác stb. nevéek vagy nyelvűek. Az első és legfőbb cél az, hogy minél több egyén anthropologiai jellegeit gyűjtsük össze, mert minél több egyénre kiterjedő adatokkal rendelkezünk, annál nagyobb valószínűséggel állapíthatjuk meg az egyes típusok jellegzetes sajátóságait s azok elterjedését, majd később pedig azok rokonságát, eredetét. Annál is inkább erre kell a fősulyt helyeznünk, mert nem oly könnyű embertani vizsgálatokat végezünk s adatokhoz jutunk, hogy azokban valami nagyon bővelkedhetnénk. Az emberek nem szívesen engedik magukat anthropologiailag megvizsgáltatni s ezért minden alkalmat meg kell ragadnunk, hogy ilyen adatokhoz juthassunk. Minden adat fontos itt, bármily egyéntől származzék is az. Az adatok gyűjtésénél természetesen figyelemmel kell lennünk azok értékére is. A mikor tehát valamely helyen embertani vizsgálatokat végzünk, tisztában kell lennünk azon helység népének történetével, a történt telepítésekkel, bevándorlásokkal, szóval az anthro-

pologiai arculat történelmi kialakulásával. Azonkívül nyomoznunk kell a vizsgált egyének családjának eredetét, kiterjedését, keveredését s egyéb körülményeit. Minél több ilyen u. n. mellékkörülmény ismeretének birtokába jutunk, annál értékesebbek lesznek faji szempontból adataink s annál inkább fel leszünk jogosítva bizonyos következtetésekre.

Ismervén az Alföld rendkívül zavaros történetét, elképzelhetjük, hogy mily nagyfokú keveredéssel, a típusoknak, típusváltozatoknak mily óriási tömkelegével van itt dolgunk.¹⁾ Az Alföld népének eme nagy kevertsége teszi szükségessé, hogy vizsgálatainkat minél több egyénre kiterjesszük. És ne csak 30—40 éves egyéneket vizsgáljunk, noha a típus megállapítása szempontjából azok a legfontosabbak, hanem minden korú egyént; gyermeket, fiatalot, felnőttet, öreget, férfit, nőt egyaránt, hogy minél több tudományos adathoz juthassunk. Ami pedig magát a vizsgálatot illeti, annak az egyén minél több alaki és méreti jellegére ki kell terjednie, mert sohasem tudhatjuk előre, hogy faji szempontból mely testi jellegek lesznek a legfontosabbak, a legjellemzőbbek. Sokszor eleinte értéktelennek gondolt sajátságok később igen fontos faji bélyegekké bizonyulnak. Értékes és főleg nagyszámú adatokhoz juthatunk a természetnek, a szem-, haj- és bőr színének vidékenként való eloszlására vonatkozólag vizsgálati lapok, illetve kérdőívek szétküldése által; továbbá a katonai sorozási lajstromok s a bábajegyzőkönyvek adatainak, valamint a régi anyakönyvi adatoknak beszerzése által. Ezért vizsgálatainkat ez irányban is ki kell terjesztenünk. Legkönnyebb volna ezen adatokat hivatalos uton megszerezni, mert az nagy munka és pénzmegtakarítással járna. Mindjárt megjegyzem azonban, hogy ezt csak ideiglenes és csak szükségből alkalmazható módszernek tartom, mert általa könnyen hibás adatokhoz is juthatunk, főleg, ha hozzá nem értő egyének töltik ki a kérdőíveket. A tudomány követelményei szerint majd csak akkor lesz e terv igazán megvalósítható, ha a felvételeket, a kérdőívek kitéltését arra nevelt szakemberek fogják végezni.

Az anthropologia a vizsgálatok végzésénél minden más tudományágtól függetlenül, önálló eszközökkel és módszerekkel dolgozik ugyan s noha nem szabad magunkat más tudományágak eredményei által egyoldalúan befolyásoltatnunk, mégis tekintettel kell lennünk a magyarságot kutató más szakmák eredményeire is. Főleg néprajzi, nyelvészeti és régészeti kutatások eredményei sokszor igen fontos támpontokat nyújtanak az emberbúvár számára. Ama területek pl., melyek néprajzilag, nyelvjárásilag különálló szigeteket alkotnak, azok többnyire a típus tekintetében is egységesebbek. Ezért leghelyesebb, ha vizsgálatainkat az Alföld népe eme zártabb, kevésbé keveredett csoportjainak tanulmányozásával kezdjük, aminők pl. a nagy és kis kunok, jászok, palócok, kalotaszegiek stb. Emez aránylag egységesebb típusú

¹⁾ Lásd bővebben: Dr. Bartucz Lajos: Pár szó az alföldi magyarság anthropológiájáról. Néprajzi Értesítő. 1910. 3—4. sz. — és Aradmegye népének anthropologiai vázlata. Aradmegye Monographiája. IV. köt. 104—110. old.

területek ismerete után könnyebben fogunk boldogulni ama vidékeken, hol a keveredés még nagyobb fokú.

Mindeme szempontok figyelembe vételével sok évi rendszeres és lelkiismeretes kutatás után megállapíthatjuk, hogy az Alföldön ma minő anthropologiai jellegű típusok, típus-változatok, minő gyakoriságban és minő elterjedésben találhatók. És pedig annál nagyobb valószínűséggel tehetjük ezt, minél több egyénre és minél több jellegre terjesztjük ki vizsgálatainkat. Így eljuthatunk lassan az u. n. „mai magyarság“ embertani megismeréséhez. Ezzel azonban a kérdés még koránt sincs megoldva. Kutatnunk kell, hogy a megállapított mai típusok minő viszonyban állanak egymással és más idegen népekkel, hogyan jöttek létre, mely régi típusoktól származtak s végül a magyarság vérbelileg honnan eredt, kikkel rokon s hogyan lett azzá, ami ma?

Hogy tehát az Alföld mai anthropologiai arculatát igazán megérthessük, ismernünk kell, hogy a legrégebb idők óta miféle testi sajátságú népek éltek s fordultak meg e területen. Milyen típusok laktak itt a honfoglalás előtt, melyek a honfoglalók jellegzetes faji sajátságai s azóta milyen típusokkal keveredett a magyarság egészen mostanig. E fontos kérdések eldöntéséhez az embertan a régészettel karöltve kutatva szerezheti be vizsgálati anyagát a régi sírokból előkerült koponyák, csontvázak alakjában. Sajnos, fajunk multjára vonatkozólag megbízható vizsgálati anyaggal ma még alig rendelkezünk. A régi sírokból kiásott koponyák és csontvázak fajbúvárlati szempontból ugyanis csak akkor teljes értékűek, ha a lelet kora, a kérdés régészeti oldala hitelesen megállapíthatnak s azzal kapcsolatosan a talált emberi maradványok is tudományosan leíratnak. Régészeink azonban az ásatásoknál a koponyák és csontvázak megmentésére nem nagy súlyt fordítanak, úgy hogy az ősi típusok megismerésére oly fontos tudományos anyag a legtöbbször teljesen tönkre megy. Pedig csak úgy remélhetünk e téren sikert, ha a régi sírok feltárásánál a régész és emberbúvár karöltve működnek s mentenek meg mindent, ami a tudomány szempontjából becses. Ezért felkérendő az Alföldkutató Bizottság régészeti alosztálya, hogy a végzendő ásatások alkalmával lehetőleg minden koponyát és csontváz-részt a legépebb állapotban megmentsen, arról az anthropologiai alosztályt értesítse, hogy így a talált koponyák és csontvázak tudományosan feldolgozhatók legyenek.

Ha ily módon egyrészt a régi sírokból kiásott csontmaradványok s másrészt az Alföld mai népének vizsgálata alapján úgy az ősi, mint a mai típusokat megállapítjuk, kissé nagyobb joggal és több reménnyel szólhatunk hozzá a magyar típusok ma még oly homályos problémájához.

Mindez pedig kell, hogy az Alföldkutató Bizottság programjának egyik legfőbb pontja legyen, melyért semmi munkát és semmi áldozatot kimélnünk nem szabad. Hisz' elsőrangú fontosságú faji, nemzeti kérdésről, a magyar faj anthropologiai megismeréséről van szó.

Ezek után áttérek most már eddigi gyűjtéseim és vizsgálataim eredményeinek rövid ismertetésére.

Vizsgálataimat részint az Alföldkutató Bizottság támogatásával, részint annak elégtelensége következtében a M. Nemz. Múz. Néprajzi Osztálya, valamint vidéki muzeumok és egyesületek támogatásával végeztem. Elsősorban a Nagy Kúnságban kezdtem meg anthropologiai felvételeimet, a hol a népesség aránylag nem oly kevert, mint az Alföld egyéb részein, másrészt pedig Csongrád megyében, hol viszont mondhatni a legkevertebb, tipikus alföldi lakossággal van dolgunk. Eme vizsgálataim eddigi eredménye Csongrád megyében 68 egyén teljes méreti és morfológiai leírása, körülbelül 2000 katona termet-adata, 500 újszülött testhossza, valamint régi egyházi anyakönyvek évenkénti születési és halálzási adatai. A Nagy Kúnságban rendszeres vizsgálat tárgyává tettem eddig 85 egyént s összegyűjtöttem 4000 katona termetadatát, valamint 800 újszülött testhosszát. Ezen adatokat kiegészítik az Alföld déli részén Arad megyében s északi részén Borsod megyében végzett vizsgálataim, hol részint az aradi „Monographia Bizottság“, részint a borsodi „Múzeum Bizottság“ támogatásával dolgoztam ugyan, azonban különös tekintettel voltam az Alföldkutató Bizottság programjára. Úgy hogy vizsgálataimat jóval nagyobb terjedelemben végeztem, mint a közvetlen cél megkívánta, miáltal sikerült oly anyagot összegyűjtenem, mely az Alföld anthropologiai feldolgozása szempontjából igen becses. Így Arad megyében rendszeres vizsgálat tárgyává tettem 157 egyént s megszereztem 8953 katona termetadatát, valamint 13000 gyermek termet, szem-haj-bőrszín adatát. Borsod megyében pedig 114 egyént vizsgáltam meg, továbbá 5000 katona és 1000 újszülött termetadatát gyűjtöttem össze. Legújabban sikerült a borsodi Múzeum Bizottságot arra is reá bírnom, hogy vizsgálati lapokat küldjön szét a megye minden részébe az iskolás gyermekek termet szem-haj-bőrszín adatainak összegyűjtése céljából. Remélem, Borsod megyében is fog e terv oly szépen sikerülni, mint Arad megyében. Szándékom ezt különben lassan az egész Alföldre kiterjeszteni. Eme vizsgálataimmal, bár kissé távolabbról, mégis bizonyos összefüggésben vannak Zalamegyében végzett anthropologiai méréseim és megfigyeléseim is, mert az ottani típusok ismerete elősegíti, illetve kiegészíti az Alföld népének embertani megismerését. Zalamegyében 165 egyént tettem rendszeres vizsgálat tárgyává s ezen kívül 4000 katona termetadatát, valamint 8000 gyermek termet, szem-haj-bőrszín adatát szereztem meg.

Ily módon a mai magyarság anthropologiai feldolgozásához eddig 590 egyén rendszeres méreti és morfológiai jellegzésével, 2300 újszülött és 24000 katona termet adatával, továbbá 21000 iskolásgyermek termet, szem-haj-bőrszín adatával rendelkezem.

E mellett gyűjtöttem a régi magyar, illetve magyarországi típusokra vonatkozó adatokat is. Nevezetesen Nyiregyházán 11 honfoglaláskori koponyát, Miskolcon 6 koponyát, a budapesti Néprajzi Muzeumban 28 jászdósai honfoglaláskori koponyát, 5 pilinyi csontvázat, dr. Nyáry Albert báró úr szívesége folytán 5 pilinyi koponyát s ezenkívül a szentesi múzeumban is néhány koponyát tettem rendszeres vizsgálat tárgyává.

A mi vizsgálataim tudományos eredményeit illeti, azokkal itt nem foglalkozhatom, csak hivatkozom alábbi munkáimra: 1. A mai magyarság természetéről. Népr. Értesítő 1911. évf. 2. Aradmegye népének anthropologiai vázlata. Aradmegye monographiája IV. köt. 104—252 old. Arad, 1912.; 3. A matyók anthropológiájáról. A magy. orvosok és természetvizsgálók XXXV. vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Bpest, 1911. 193—195 old. 4. A honfoglaló magyarok embertani tekintetben. Természet-tud. Közlöny 476 sz. 1909. 5. A mai magyarság „cephal index“-éről. Népr. Értesítő 1912. évf.